

Ващенко О. М.
канд. пед. наук, доцент кафедри
початкової освіти та методик
природничо-математичних дисциплін

ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

***Анотація.** Розглядається процес формування у майбутніх вчителів початкової школи компетентності використання здоров'язбережувальних освітніх технологій, що сприятиме збереженню і зміцненню здоров'я молодших школярів.*

***Ключові слова:** майбутній вчитель, здоров'язбережувальна компетентність, здоров'язбережувальні освітні технології, навчально-виховний процес початкової школи.*

Сучасна освіта характеризується широким впровадженням технологічного підходу, що є об'єктивним процесом, новим етапом в еволюції освіти, під час якого будуть переглянуті підходи до супроводу і забезпечення процесу природного здорового розвитку кожної дитини. Саме тому, майбутньому вчителю початкової школи, який володіє сучасними педагогічними знаннями, доцільно організувати свою подальшу діяльність з урахуванням пріоритетів збереження та зміцнення усіх суб'єктів педагогічного процесу. Здійснити цю діяльність буде можливо лише за умови сформованості в нього компетентності використання здоров'язбережувальних освітніх технологій [3; 9; 10].

Усі педагогічні технології, якими користується вчитель на уроці, можуть бути визначені (кількісно чи якісно) за ступенем їхнього впливу на здоров'я учнів. На сьогодні не існує єдиного погляду щодо сутності поняття «здоров'язбережувальні освітні технології». Деякі науковці розглядають його виходячи з розуміння технології як певного прийому, методу, методики, інші – як сукупність певних технік, за допомогою яких реалізується освітнє чи інше педагогічне завдання або як опис процесу досягнення запланованих результатів, сукупність даних, що відображають певні зміни в здоров'ї учнів. Інші під цим поняттям розуміють сприятливі умови навчання дитини в школі (відсутність стресових ситуацій, адекватність вимог, методик навчання та виховання),

оптимальну організацію навчального процесу відповідно до вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних вимог [5 – 8].

Серед науковців також виокремлюються і ті, що пропонують визначати означені технології як «здоров'яформуючі виховні технології», розуміючи під цим поняттям ті психолого-педагогічні технології, програми і методи, які спрямовані на виховання в учнів особистісних якостей, що сприяють збереженню і зміцненню здоров'я учнів, формуванню в них уявлень про здоров'я як цінність, а також мотивацію на ведення здорового способу життя [1; 2; 5].

Актуальність проблеми зумовила вибір теми статті та дозволила визначити її мету – розкрити зміст теоретичної та практичної підготовки майбутнього вчителя до використання здоров'язбережувальних освітніх технологій у навчально-виховному процесу початкової школи.

Надалі, ця мета буде реалізована за допомогою вирішення завдань дослідження, які полягають в здійсненні аналізу стану розробленості проблеми в науковій теорії та практиці; уточненні сутності поняття «здоров'язбережувальні освітні технології»; визначенні критеріїв та показників підготовленості майбутнього вчителя до використання здоров'язбережувальних освітніх технологій; виявленні рівнів цієї підготовленості; розробленні та експериментальній перевірці змісту, форм і методів підготовки майбутнього вчителя до використання означених технологій.

Аналіз усіх існуючих здоров'язбережувальних технологій дає можливість виокремити такі типи технологій у сфері збереження та зміцнення здоров'я [4].

1. Здоров'язбережувальні – ті, що створюють безпечні умови для перебування, навчання та праці в школі та ті, що вирішують завдання раціональної організації навчально-виховного процесу, відповідність навчального та фізичного навантажень можливостям дитини. До конкретних методів цих технологій належать:

- диспансеризація учнів;
- профілактичні щеплення;
- забезпечення рухової активності;

- вітамінізація, організація здорового харчування (включаючи дієтичне);
- заходи санітарно-гігієнічного характеру, пов'язані з респіраторно-вірусними інфекціями, зокрема грипом.

2. Оздоровчі — технології, спрямовані на вирішення завдань зміцнення фізичного здоров'я учнів, підвищення потенціалу (ресурсів) здоров'я: фізична підготовка, фізіотерапія, аромотерапія, загартування, гімнастика, масаж, фітотерапія, музична терапія.

Деякі методи (наприклад, фітотерапія та гімнастика) залежно від характеру впливу та способів застосування і категорій учнів можуть використовуватись як у межах здоров'язбережувальних, так і в межах оздоровчих технологій.

3. Технології навчання здоров'ю — гігієнічне навчання (раціональне харчування, догляд за тілом тощо); вироблення життєвих навичок (керування емоціями, вирішення конфліктів тощо); профілактика травматизму та зловживання психоактивних речовин; статеве виховання. Ці технології реалізуються завдяки включенню відповідних тем до предметів загально-навчального циклу; введення до варіативної частини навчального плану нових предметів; організації факультативного навчання та додаткової освіти.

4. Технології виховання культури здоров'я — виховання в учнів особистісних якостей, що сприяють збереженню та зміцненню здоров'я, формуванню уявлень про здоров'я як цінність, посиленню мотивації на ведення здорового способу життя, підвищенню відповідальності за особисте здоров'я, здоров'я родини.

Усі зазначені технології можуть також бути представлені за ієрархічною структурою з урахуванням того, яким чином кожен учень залучений до навчального процесу, і поділяються на:

— позасуб'єктні: технології раціональної організації навчального процесу, формування здоров'язбережувального виховного середовища, форми організації здорового харчування (включаючи дієтичне);

- ті, що відзначаються пасивною участю учнів: фітотерапія, офтальмотренажери тощо;

- ті, що здійснюються за активної позиції учнів: різні види гімнастики, технології навчання здорового способу життя, виховання культури здоров'я.

Відомо, що метою усіх здоров'язбережувальних освітніх технологій є формування здоров'язбережувальної компетентності шляхом набуття учнями навичок збереження та зміцнення здоров'я, дбайливого ставлення як до особистого здоров'я, так і до здоров'я оточуючих. Як зазначають науковці «компетентність щодо збереження здоров'я – це здатність учня застосовувати всі належні компетенції в конкретних життєвих або навчальних умовах та обставинах на користь збереження, зміцнення і формування здоров'я».

Для досягнення цієї мети застосовуються такі групи засобів:

- рухової спрямованості (фізичні вправи, фізкультхвилинки, динамічні перерви, лікувальна фізкультура, рухливі ігри та ін.);

- оздоровчі сили природи (сонячні та повітряні ванни, водні процедури, фітотерапія, інгаляція, вітамінотерапія та ін.);

- гігієнічні (виконання санітарно-гігієнічних вимог, регламентованих СанПіНом; особиста та загальна гігієна, дотримання режиму дня та режиму рухової активності, режиму харчування та сну та ін.).

Систематичний оздоровчий вплив на організм та психіку учнів може бути успішним лише за умови доцільного використання методів здоров'язбережувального змісту. У здоров'язбережувальних освітніх технологіях застосовуються дві групи методів: специфічні (притаманні тільки процесові педагогіки) та загальнопедагогічні (застосовуються в усіх випадках навчання та виховання). Серед специфічних методів на основі існуючої педагогічної практики можна виокремити такі: оповідання, дидактичне оповідання, лекція, демонстрація, ілюстрація, відеометод, вправи, практичний метод, ситуативний метод, ігровий метод, активні методи навчання та ін. У структурі методу виокремлюють певні прийоми як його складові та окремі етапи під час реалізації. Прийоми можна класифікувати так: профілактично-захисні (особиста гігієна та

гігієна навчання); компенсаторно-нейтралізуючі (фізкультхвилинки, оздоровча, пальчикова, дихальна, корегуюча гімнастики; масаж, психогімнастика та ін.); стимулюючі (елементи загартування, фізичні навантаження, прийоми психотерапії та фітотерапії); інформаційно-навчальні (листи, що адресуються батькам, учням, педагогам, стіннівки оздоровчого спрямування).

Використання методів та прийомів залежить від професіональних здібностей вчителя, його особистої зацікавленості; від регіональних та місцевих умов. Тільки при врахуванні того, що всі окремі підходи будуть об'єднані в єдине ціле, можна буде створити оздоровчий освітній простір, де будуть реалізовані ідеї здоров'язбережувальної педагогіки. Дослідженнями сучасних науковців доведено, що ефективність формування здоров'язбережувальної компетентності вимагає активного залучання учнів до здоров'язбережувального навчального процесу, формування у них активної позиції щодо зміцнення і збереження власного здоров'я [2; 4; 9; 11].

Загалом процес навчання в умовах здоров'язбережувальної педагогіки складається з трьох основних етапів, які відрізняються один від одного як специфічними завданнями, так і особливостями методики:

I. Етап початкового ознайомлення з основними поняттями та уявленнями.

Мета – сформувати в учнів елементарні уявлення про основні поняття здорового способу життя.

Основні завдання:

1. Сформувати уявлення про елементарні правила збереження здоров'я.
2. Досягти виконання елементарних правил збереження здоров'я (на рівні первісного вміння).
3. Створити мотивацію на ведення здорового способу життя.

II. Етап поглибленого вивчення.

Мета – сформувати повноцінне розуміння основ здорового способу життя.

Основні завдання:

1. Уточнити уявлення про елементарні правила здоров'язбереження.

2. Досягти свідомого виконання елементарних правил збереження та зміцнення здоров'я.

3. Сформувати практичні знання, уміння і навички, необхідні в повсякденному житті.

III. Етап закріплення знань, умінь та навичок збереження та зміцнення здоров'я та їх подальшого вдосконалення.

Мета – вміння зберігати здоров'я перевести в навичку, що буде використовуватися в повсякденному житті.

Основні завдання:

1. Досягти стабільності та автоматизму при використанні правил збереження здоров'я.

2. Досягти виконання правил збереження здоров'я відповідно до вимог їх практичного виконання.

3. Забезпечити варіативне використання правил здорового способу життя в залежності від конкретних практичних умов.

Завдання кожного з означених етапів можуть вирішуватися як одночасно, так і поетапно, оскільки всі вони тісно взаємопов'язані [4].

Таким чином, з погляду позитивного впливу на здоров'я учнів та педагогів найбільш доцільними є технології, які:

- мають за основу комплексний характер збереження здоров'я;
- беруть до уваги більшість факторів, що впливають на здоров'я;
- враховують вікові та індивідуальні особливості учнів;
- забезпечують запровадження цілей та змісту політики освітнього закладу щодо зміцнення здоров'я учнів та формування здорового способу життя;
- контролюють виконання настанов, зміст яких має здоров'язбережувальний та профілактичний характер;
- постійно поліпшують санітарно-гігієнічні умови школи, матеріально-технічну та навчальну базу, соціально-психологічний клімат у колективі відповідно до сучасних вимог;

- заохочують учнів до участі у плануванні оздоровчої діяльності школи та до аналізу виконаної роботи;
- формують позитивне ставлення учнів до загальноосвітнього закладу, у якому вони навчаються, взаємоповагу та взаєморозуміння між учителями й учнями та учнів між собою;
- обґрунтовують умови послідовності в реалізації технології;
- здійснюють періодичну оцінку ефективності технології;
- залучають батьків до діяльності щодо збереження та зміцнення здоров'я дітей;
- практикують особистісно орієнтований стиль навчання та стосунків педагогів з учнями;
- створюють освітнє середовище, що забезпечує комфортні та безпечні умови життєдіяльності як учнів, так і вчителів [4].

Враховуючи вищезазначене, завдання кожного майбутнього вчителя початкової школи, що почне працювати на ниві освіти – повноцінно підготувати кожну дитину до самостійного життя. Але без здоров'я цього досягти неможливо. Саме тому, зберігаючи здоров'я школярів, формуючи в кожного з них здоров'язбережувальні компетентності, школа закладає фундамент благополуччя майбутніх поколінь. Реалізація цієї стратегії на всіх рівнях – від програмово-нормативного, визначеного керівними органами освіти, до технологічного, що реалізується кожним вчителем на своїх уроках – дозволить вирішити два найважливіших завдання: формування здоров'язбережувальних компетенцій в молодших школярів та збереження здоров'я педагогів. Цього можна досягти лише за допомогою впровадження в навчально-виховний процес кожного загальноосвітнього закладу здоров'язбережувальних освітніх технологій, що базуватимуться на теоретичному підґрунті здоров'язбережувальної педагогіки.

Список використаних джерел:

1. Бойченко Т. Освітні профілактичні програми / Тетяна Бойченко. – К.: Главник, 2006. – 128 с.
2. Безруких М. М. Здоровьесберегающая школа / М. М. Безруких. – М.: Московский психолого-социальный ин-т, 2004. – 240 с.

3. Вашлаева Л. П. Теория и практика формирования здоровьесберегающей стратегии педагога в условиях повышения квалификации / Л. А. Вашлаева // Валеология. – 2004. – №4. – С. 93–98.
4. Ващенко О. Здоров'язберігаючі технології: сутнісна характеристика / Олена Ващенко, Світлана Свириденко // Здоров'язберігаючі технології у навчальному закладі. – К.: Шк. світ, 2009. – С. 5–12.
5. Дитина має бути здоровою / упоряд. Н. Шашенок. – К.: Шк. світ, 2009. – 128 с.
6. Дубогай О. Навчання в русі: Здоров'язберігаючі педагогічні технології в початковій школі / О. Дубогай – К.: Шк. світ, 2005. – 112 с.
7. Ковалько В. И. Здоровьесберегающие технологии в начальной школе. 1–4 классы. / В. И. Ковалько. – М.: ВАКО, 2004. – 296 с.
8. Мазуренко Л. Формування навичок здорового способу життя у молодших школярів в позакласний час / Л. Мазурок. – К.: Шк. світ, 2008. – 128.
9. Омельченко Л.П., Омельченко Л. В. Здоров'ятворча педагогіка / Л. П. Омельченко, Л. В. Омельченко. – Х.: Вид. група «Основа», 2008. – 176 с.
10. Савченко О. Реалізація оздоровчої функції шкільної освіти // Директор школи, ліцею, гімназії. / О. Савченко. – 2002. – №4. – С. 11–18.
11. Смирнов Н. К. Руководство по здоровьесберегающей педагогике. Технологии здоровьесберегающего образования. / Н. К. Смирнов. – М.: АРКТИ, 2008. – 288 с.